Тормош юлдары ҡатмарлы...

Н.Асанбаевтың «Рәйсә» һәм «Фәйзи» драмалары буйынса башҡорт әҙәбиәтенән дәрес.

Әҙерләне: башҡорт теле уҡытыусыһы Кәримова Г.Я.

Туймазы, 2008

Тормош юлдары ҡатмарлы...

Дәрес темаһы: Нәжиб Асанбаевтың «Рәйсә» һәм «Фәйзи» драмалары. Дәрес-әңгәмә.

Маҡсаты: Әҫәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үҙләштереү; драматик жанрҙарҙы анализлау күнекмәләрен үҫтереү; сәнғәткә һөйөү уятыу; бәхеткә һәм мөхәббәткә яуаплы ҡарау тойғоларын еткереү.

V курс, 52-се төркөм
I Ойоштороу моменты

Һаумыһығыҙ, студенттар, хәйерле көн, ҡунаҡтар! Башҡорт әҙәбиәте дәресен башлайбыҙ. Мин һеҙҙе Н.Асанбаевтың «Рәйсә» һәм «Фәйзи» дилогияһы хаҡында һөйләшергә саҡырам.

«Рәйсә» һәм «Фәйзи»... Драматург Н.Асанбаев күптәрҙең күңеленә шул пьесалар менән инә. Береһе 1957 йылда, икенсеһе 1960 йылда яҙылған был әҫәрҙәр беҙҙең әсәйҙәребеҙ, атайҙарыбыҙҙың яратып ҡараған пьесалары була. Хатта хәҙер ҙә беҙ шул драма башҡарылған йыр «Рәйсә»,йәки уның көйөн ишетһәк, йөрәктәр елкенеп китә. Атайҙарҙың тальян уйнай-уйнай үткәргән күңелле йырлы-көйлө мәжлестәре иҫкә төшә.

Магнитофондан «Рәйсә» йыры яңғырай.

«Онотолмаҫ студент йылдары... Эркелешеп, һәр төрлө спектаклдәргә һәм концерттарға култпоходтар ойоштороп йөргән саҡ. Кеҫә яғын һис тә ҡарап тормайбыҙ, барыһын да күреп ҡалырға ашҡынабыҙ. Ул саҡта ҡараған «Рәйсә» спектакле ғүмерем буйы күҙ алдында тора һымаҡ. Бына бит ул сәнғәттең илаһи көсө!»-ти билдәле балалар яҙыусыһы Р.Байбулатов. Яҙыусы
Ғ.Рамазанов былай ти: «Был әҫәрҙең сәхнә ғүмере бәхетле, киң ҡатлам тамашасыларға тәғдире көслө булды». Ошондай уҡ дәлил һәм хәтирәләрҙе күпләп килтерергә була. Кешеләрҙең күңелдәрен арбар ниндәй тылсымлы көскә эйә? Дәүер хәтирәһе булып ҡалырлыҡ көс ҡайҙан килде икән?

Күреүебеҙсә, драмалар икәү һәм беҙ дилогиялар менән эш итәбеҙ. Проза өлкәһендә дилогия, трилогия, пенталогиялар менән йыш осрашабыҙ. Ә Драматург дилогия үҙенсәлектәре нимәлә? Ошо һорауға Тимерғәле Килмөхәмәтов фекерҙәренә, күҙәтеүҙәренә ҡолаҡ һалайыҡ.

(Ибраһимова Ю. Белдермәһе. Ул башҡорт драматургияһындғы дилогияларҙың үҙенҫәлекләрен һанап үтә.)

Уҡытыусы Т. Килмөхәмәтов ғилми хеҙмәттәренә күҙәтеү яһай.
Әҫәр буйынса һөйләшеүҙе дауам итәбеҙ. Жанры буйынса ниндәй төргә инә, конфликты ниндәй?

Йөкмәткеһен иҫкә төшөрәйек һәм һорауға яуап бирәйек. Студент сюжетты иҫкә төшөрә, һәм бергәләп драманың тормош-көнкүреш драмаһы, ә конфликты Рәйсә менән Фәйзиҙең бер-береһен аңламауы арҡаһында, тормошҡа төрлөсә ҡарауҙары, Фәйзиҙең Зөһрә исемле матур ҡатын менән йәшәүенә бәйле икәнлеге асыҡлана.

Шулай итеп, беҙҙең күҙ алдыбыҙҙа - мөхәббәт өсмөйөшө

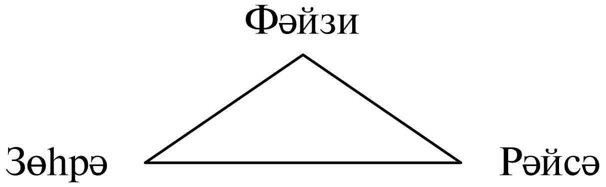

Тик өсмойөш башҡа геройҙар яҙмышына ла көслө йоғонто яһай: Рәйсә менән Фәйзиҙең ҡыҙы һәм әсәһенә.

Әҫәрҙә ҡалған геройҙар Зөһрә, Рәйсә характерҙарын асырға ярҙам итә: Харис һәм Зөлхибә, Ғәйшә менән Хәлил, Гөлниса.

Фәйзиҙең үҙ тормошондағы бороломо һөҙөмтәләрен аңлар өсөн әҫәрҙең беренсе бүлеген уҡыу ҙа етә. Ул Зөһрәне алып, дөрөҫ аҙым яһағанмы? Беренсе бүлектең йөкмәткеһен иҫкә төшөрәйек. (1 студент һөйләй).

- Зөһрә, Гөлниса һеҙҙә ниндәй тойғолар уятты? Тәьҫораттар менән бүлешегеҙ әле. Һеҙ нисек уйлайһығыҙ, Зөһрә Фәйзиҙе яратамы? (Яуаптар, фекерҙәр).

Зөһрә менән Гөлнисаның йәшәү маҡсаты нимәлә? Өҙөк уҡыйыҡ һәм яуап бирәйек. (Ролләп уҡыу, 19-сы б.)

Тимәк, улар ниндәй «бәхетле» тормошҡа ынтылалар? (эшләмәй генә, бай, етеш «типтереп» йәшәү)

Ә бына Фәйзиҙең ғаиләһенә улар ниндәй мөнәсәбәттә? (Ролләп уҡыу, 24-25-сы б.)

Яуап: Улар Фәйзиҙең ғаиләһен бөтөнләй яратмай.

У: Ә әсәһе быны һиҙәме? Ул Фәйзиҙең ғаиләһе хаҡында низәр уйлай?

Яуап: Әлбиттә, әсәһе бик яҡшы аңлай, унын күңеле тоя, һиҙә һәм беренселәрҙән булып Фәйзиҙең яңылыш аҙым яһағанын аңлай, үткәндәрҙе һағына.

У: Эйе, ысынлап та һағынырлыҡ та шул... Рәйсә менән Фәйзиҙең үткәне матур булған. Уларҙың мөхәббәте тарихын һөйләгеҙ әле.

Яуап: а) Рәйсә менән Фәйзи һуғышта танышалар, аҙаҡ хат

алышалар (Хаттар хакында укыу, 22-се бит); укытыусы хаттың драма жанрында актив кулланылыуын әйтә.

б) Икәүләп тормош коралар, укыйҙар, эш башлайҙар;

в) Береһе – директор, икенсеһе инженер булып эшләй.

У: Ә нимә булды һуң? Бөтәһе лә һәйбәт кенә ине бит? Фәйзи менән Рәйсәнең конфликты нимәлә?

Яуап: Фәйзи Рәйсәне тик катыны итеп кенә күрәһе килә һ.б.

У: Ә Рәйсә? Әйҙәгеҙ, уның монологын тыңлап карайык (Ниғмәтуллина Д. Сәхнәләштереп һөйләй. 98-се б.)

У: Кем һуң дөрөҫ был ситуацияла? (Студенттарҙың бәхәсе, фекер алышыуы). Укытыусы ла үҙ позицияһын әйтә.

У: Беҙ үҙебеҙҙең фекерҙе әйттек, ә һорауҙар барыбер калды. Бәлки, шуларға яуапты башка ғаиләләр яҙмышынан табырбыҙ, ғибрәт алырбыҙ.

(Зөлхибә менән Харис тормошона күҙ һалыу)

Яуап: Улар татыу йәшәй, бер-береһен иғтирам итә, ярты һүҙҙән аңлай һ.б.

Йәш ғаилә - Ғәйшә менән Хәлилдең араһында конфликт тыуа. Әммә эргәлә оло кеше булыуы, уның ярҙам кулы һуҙыуы, урынлы кәңәше йәштәргә дөрөҫ юлға баҫырға ярҙам итә. Был ғаиләнән беҙ ғәфү итеү тойғоһона ғибрәт итеп ала алабыҙ.

У: Эйе, Рәйсә ярҙамында Ғәйшә Хәлилде ғәфү итә, ә үҙе Фәйзиҙе оҙак ғәфү итмәй. Һеҙ нисек уйлайһығыҙ, ул ғәфү итергә

тейешме? Ғөмүмән, нимәне ғәфү итергә була, нимәне – юk? /Төрлө фекерҙәр/

Яуап: Ул ғәфү итергә тейеш:

а) Сөнки улар бер-береһен ярата;

б) айырылышыу уларҙың яkын кешеләрен – әсәһе менән kыҙын да бәхетһеҙ итә.

Ҡыҙы, ҙурайғас, мөхәббәтән kурkа, бәхетһеҙлек килтерә, ти. Ә әсәһе kайғыларға төшә /Монологын уkыу. 102-се б./

Ысынлап та, драма аҙағында Фәйҙи кешелектән сыға. Ярай, Рәйсә, йөрәге етеп, уға ярҙамға килә. Был аҙым яһарға ярҙам итә

йәш Рәйсә менән йәш Фәйзи. Автор ретроспектива алымын ҡулланған. әйтегеҙ, был геройҙар булыуы аша автор нимәгә ирешкән? Һеҙ уларҙың киләсәген нисек күҙ алдына баҫтыраһығыҙ. Әҫәрҙе нисек дауам итер инегеҙ?

Күпме геройҙар, ғибрәтле, тормошсан ваҡиғалар менән таныштыҡ. Ғ.Рамазанов фекеренсә, «Рәйсә» менән «Фәйзи» драмалары геройҙарының теле лә үҙенсәлекле. Ә Т.Килмөхәмәтов былай ти: «Н.Асанбаев ябай кешене тулы ҡанлы, һөйкөмлө итеп ихлас кәүҙәләндерә ул». Һеҙ өйҙә персонаждар телмәрен тикшерҙегеҙ. Һөҙөмтәләр менән беҙҙе таныштырығыҙ.

Шулай итеп, дәрес башында ҡуйған һорауға яуап бирәйек. Был әҫәр дәүер хәтирәһе булып ҡалырлыҡ көс ҡайҙан килде икән? (Яуаптар, фекерҙәр)

Дәрес тамамлана. Әүҙем ҡатнашыуығыҙ өсөн рәхмәт. Баһалау. Өй эшен биреү.